

Folkloor ja sidusus

Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakond
Akadeemiline Rahvaluule Selts
Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule osakond

Folkloor ja sidusus

Üheksas folkloristide talvekonverents

*****

26.–27. veebruaril 2014
Uhtjärve ürgoru Nõiariigis

Pühendatud Mare Kõiva 60. sünnipäevale

*****

Ettekannete teesid ja ajakava
<http://www.folklore.ee/rl/fo/konve/2014/ftk/>

EKM Teaduskirjastus
Tartu 2014

Koostajad: Katre Kikas, Piret Voolaid

Keeletoimetajad: Asta Niinemets, Daniel Allan, Tiina Mällo

Kaanekujundus: Andres Kuperjanov

Küljendaja: Diana Kahre

Fotod: Piret Voolaid (esikaas), Asta Niinemets, Andres Kuperjanov

Täname konverentsi toetajaid

EESTI KULTUURKAPITAL

Konverentsi korraldajad: Katre Kikas, Kristel Kivari, Piret Voolaid
Akadeemiline Rahvaluule Selts, Eesti Kirjandusmuuseumi
folkloristika osakond, Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule
osakond

ISBN: 978-9949-544-02-8 (trükis)

ISBN: 978-9949-544-03-5 (pdf)

© autorid

© Andres Kuperjanov

Kui vähe on tarvis folkloristil õnneks – üks tõeliselt kaunis jutt, ja sa oledki tiivuline olend. (Mare Kõiva, Torma khk kogumispäevik, 26. august 1991, RKM II 448, 664)

Üheksas talvekonverents on pühendatud folklorist Mare Kõiva 60. sünnipäevale. Seepärast on mõistetav, et konverentsi ettekanded seonduvad juubilaril uurimisteemadega. Viimaste hulka kuuluvad näiteks rahvameditsiin, rahvaastronoomia, rahvausund, arheoloogia, internet, väliseestlaste ja vähemusrahvaste kultuur ning tänapäeva folkloor.

Eessõna

Alates 2005. aastast on Eesti rahvaluuleteadlased korraldanud iga-aastaseid talvekonverentse, mille eesmärk on ühendada Eesti eri institutsioonide folkloriste ning luua foorum ühisteks aruteludeks.

2014. aastal toimuva konverentsi üldteema on “Folkloor ja sidusus”. Konverentsil võtame vaatluse alla folkloori ühiskondliku ja kultuurilise sidususe, folkloori terviklikkuse, aga ka folkloristika ja ühiskonna vahelised suhted. Seda nii üldisemast-ühiskondlikust kui ka väiksemate kogukondade ja üksikisiku vaatepunktist. Nüüdisfolkloristika puutub kokku vajadusega hõlmata nii klassikalist kui ka tänapäeva folkloori, tuua esile seoseid nähtuste vahel, millel puudub mõnigi kord esmapilgul ühene seos. Praegune kontekst erineb paljuski folkloori uurimise tekke ajastu kontekstist, seega ootavad (taas)mõtestamist ka uurimistraditsioonid. Näiteks vajab selgitamist, mil määral on ajaloolistes tekstides peegelduvad maailmapildid ja rituaalipraktikad rakendatavad, kasulikud ja tähenduslikud tänapäeva maailmas, kuidas peegeldavad nüüdisaegsed tekstid tänapäeva maailmapilte ning kuidas luuakse seoseid mineviku ja oleviku vahel.

Kas ja mis nurga alt saame vaadelda folkloori ja folkloristikat kui terviklikkust ja järjepidevust loovat sünergiat, kui võtame aluseks tegevuste, väärtuste, meetodite, mõõtmiste, põhimõtete, eelduste ja väljundite järjepidevuse? Kahtlemata on eri nähtuste vaheliste seoste tuvastamine ja hindamine osa terviklikkuse loomise protsessist. Eetikaga seotud otsuseid langetab folklorist välitöödel jäädvustades, intervjuuerides, ainekku valides ja andmeid tõlgendades. Samas võime küsida, kui suur osa on nende otsuste langetamisel esteetikal. Kas meie otsused lähtuvad üksnes terviklikkuse printsibist, toovad esile sidusust ja on eetilised või peituvad nende taga ka esteetika jõujooned? Kuidas ja missuguste mehhanismidega tekivad välistatud uurimisteemad, liigid ja rühmad või isikud (*resp* väärtuslikud liigid ja vääritud liigid) ning kas selles mõttes tegemist folkloorse sidususe oluliste katkestustega? Oluline on ka eri kommunikatsioonikanalite roll seoste loomisel ja hoidmisel ning folkloorile kui sidestavale mehhanismile jõu andmisel.

Seega: kas folkloori kasutatakse pigem sidususe loomiseks või näiliselt olemasoleva sidususe küsimärgi alla panemiseks? Kui

vastuvõtlik on folklooripärand ideoloogiliselt suunitletud sidususloomele ning kuivõrd annab ta võimalusi seda ennetada-kummutada? Kuidas avaldavad folkloori loomeprotsessidele mõju olulised ühiskondlikud sündmused? Milline on folkloori kui sidusust loova tähendussuhete süsteemi roll mõtte- ja elustiilimuutustes? Kuidas seostuvad sellega folkloori meelelahutuslikud aspektid? Kuidas väljendub folklooris üksikisikule või väikesele rühmale omase maailmavaate sidusus? Kas me oleme tänaseks jõudnud seisundisse, et ühitada nt erinevad visuaalsuse folkloorsed ilmingud terviklikuks tõlgenduseks või erinevad usundi tõlgendamise viisid Eesti pühapaikadest või usundist tervikliku pildi loomiseks?

Linnuliigi sulestiku värvus usundilise kuvandi kujundajana

Mall Hiimäe, Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiiv

Maailma tunnetamine värvide kaudu sai elavnenud tähelepanu objektiks 1960. aastate lõpul seoses USA teadlaste B. Berlini ja P. Kay uurimusega värvinimetuste väljakujunemise arenguastmete kohta. Väikeste korrektiividega on see põhiskeem hiljem tunnistatud üldkehtivaks kõigile maailma kultuuridele. Küsimuses pole niisiis värvide tajumine, mis oli inimkonnale ühtviisi omane juba paleoliitikumis, vaid huviorbiidis on värvuste algnimetuste (*basic color terms*) kasutuseletulek erinevate regioonide ja rahvaste keelepruugis.

Eestis on huvitatus sellest problemaatikast olnud interdistsiplinaarne, hõlmates mitmete erialade uurijaid neuropsühholoogia, võrdleva lingvistika, semiootika, arheoloogia, paleoastronoomia, usundifenomenoloogia, etnograafia, folkloristika valdkonnas, jätmata kõrvale värvide tähendussümboolika jälgimist kunstiloomingus. Ajaliseks dominandiks võib lugeda 1980. aastat (Jüri Allik, Tiiu Jaago, Ants Viires jt) ning – pärast mõningast huvi vaibumist 1980. aastate keskmes – uut tõusu Eesti taasiseseisvumisel (Virve Sarapik, Urmas Sutrop jt). Uurijahuvi värvinimetuste ja nende tähendusseoste vastu kaasnes oma soomeugri juurte otsimise ning koha määramisega maailma rahvaste kultuuripildis. Esile on toodud värvi sümboltähenduste olenemist maakera maastike värvierinevustest, värvuste rollist piirisituatsiooni või kokkukuvuvuse markeerijana jne.

Värvinimetuste semantilise koodi jälgimise juurde jõudsin seoses osavõtuga Eesti ornitoloogiaühingu linnunimetuste komisjoni töökoosolekutest, kus maailma linnustik saab vastavuses süsteemaatilise jaotusega rahvuskeelsed liiginimetused. Erik Kumari linnumäärajates on värvust nimetatud linnuliigi oluliste tunnuste seas teisel kohal. Mart Mäger on eesti ornitonüümide uurijana linnunimetuste etümologiseerimisel ja selgitamisel välimuse järgi nimetanud esimesel kohal sulestiku värvust, teisel kohal värvuse osatähtsust liigi üldilmes.

Arvesse võttes meie kultuuriuurijate värviteemaliste käsitluste suunatust eestlaste ning sugulasrahvaste muistse maailmapildi

värvussümboolika lahtimõtestamisele keskendun linnuliigi värvuse ja usundilise kuvandi seostele. Allikmaterjaliks on kirjapanekud rahvapärимusest alates 19. sajandi lõpukümnenditest, mis ei esinda arhailist vormikasutust, vrd regivärss või “Loomislaul”. Eeldan, et usundiline maailmapilt on selles materjalis siiski tuvas-tatav. Pole huvitusest tõdeda, et värvused, mis Eesti linnustiku koosluses olulist rolli mängivad, on Berliini–Kay skeemiga kenasti vastavuses: I etapp – valge/must; II – punane; korrigeeritud tü-poloogias III – sinine ja hall.

Ettekandes iseloomustan järgmisi liike.

MUST: must-toonekurg, vareslased, musträhn.

VALGE: albinootilised isendid, luiged, lumekakk, kajakad.

PUNANE: suitsupääsuke, metsvint, aedlepalind, leevike, puna-rind, käbilinnud.

SININE: siniraag, jäälind, mütoloogiline sinilind.

HALL: mütoloogiline kahjulind, surmalind.

Selgitan, millised asjaolud peale värvuse osalevad kuvandi loo-misel, soodustavad või kahandavad stereotüüpide kujunemist.

Kirjandus

Allik, Jüri 1982. Värvitaju, värvinimetused ja värvisümboolika. *Looming* 3, 378–384.

Berlin, B; P. Kay 1969. *Basic color terms: their universality and evolution*. Berkeley.

Jaago, Tiiu 1997. Mis sealt tõuseb, soost sinine, maast punane? Sinise ja punase võimalikust tähendusest regilaulus. *Mäetagused* 5, 54–72.

Mäger, Mart 1967. *Eesti linnunimetused*. Tallinn.

Sarapik, Virve 1994. Valge ja must. *Keel ja Kirjandus* 11, 641–649.

Sutrop, Urmas 1996. Eesti keele värvussõnavara arengu põhijooni. *Keel ja Kirjandus* 10, 661–674.

Viires, Ants 1983. Eestlaste värvimaailmast. *Keel ja Kirjandus* 6, 290–302.

Ida-Siberi Minussinski piirkonna eestlaste ravitsejad, haigusseletused ja ravivõtted

Traditsioonimuutused ja kogumiskontekst

Anu Korb, Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiiv

Ettekandes käsitlen Ida-Siberi Krasnojarski krai Minussinski piirkonna eestlaste rahvameditsiini-traditsiooni muutusi ajas. Jälgin ajastuomaseid poliitiliste mõjudega kogumisperioode, muutusi pärimusekandjate, kogujate ja kogumistöö juhendajate arusaamades, mille tulemusena on arhiivi laekunud rahvameditsiini alane teave.

Kõnealuse piirkonna eesti külad said alguse 19. sajandi keskpaiku Vene tsaari poolt väljasaadetutest ja sundasunistest, 19. sajandi viimasel kümnendil ja 20. sajandi algupoole lisandus oma maa otsingul väljarännanuid.

Analüüsimaterjaliks on Minussinski piirkonna Ülem-Suetuki ja Ülem-Bulanka külaelanikelt ajavahemikus 1969–2013 talletatud rahvameditsiini puutuv aines: käsikirjalised ülestähendused, heli- ja videosalvestused. Ravitsejaid, haigusseletusi, ravivõtteid jms käsitlevat materjali koguti osana suuremahulisest ja mitmekülgsest kogumistööst. Rahvameditsiini puutuvat ainet ei saagi muust vaimsest pärimusest jäigalt eristada, sest see sisaldab muu pärimusega ühisalasid ja puutepunkte.

Eesti Rahvaluule Arhiivi laekunud Ida-Siberi eestlaste rahvameditsiini-alase materjali puhul on otstarbekas eristada kolme kogumisperioodi:

1) Kirjandusmuuseumi rahvaluule osakonna nõukogude-aegse kaastöölise Rosalie Ottessoni käsikirjalised kirjapanekud aastatest 1969–1975.

Rosalie Ottessoni (eluaastad 1899–1979) kogutut on otseselt mõjutanud tema kasvukeskkond – rikkast pärimusliku traditsiooniga külakogukond ja valitsenud nõukogude ideoloogia. Oma mõju avaldasid riikliku meditsiini võidukäik ja ravitsejate tegevuse keelustamine, teisalt jäid rahva seas rahvapärased ravivõtted ja -viisid riikliku meditsiini kõrval käibeale. Siberi külades usaldati

koduküla ravitsejat tihtipeale enam kui teisest rahvusest koolitatud meditsiinitöötajat. Nõukogude-aegses pärimusekogumises ja kogumistöö juhendamises jäi rahvameditsiin pigem kogumistöö äärealale; folkloristid tol ajal rahvameditsiini ei uurinud. Ottesoni rahvameditsiini-alastest ülekirjutustest moodustavad suure osa isiklikele kogemustele tuginevad jutud.

2) Eesti Rahvaluule Arhiivi kogumismatkad aastatel 1991 ja 1992.

Kogumismatkad 1990. aastail toimusid suuresti muutunud oludes: Eesti Vabariigi taastamisega seoses avardusid folkloristide kogumis- ja uurimisvaldkonnad, ka võimalused olla kursis maailma folklooriuurimustega. Eestimaa ja Venemaa eestlastele tõi see aeg kaasa keerulised majandusolud, ülikiire inflatsiooni, vähenesid vastastikuse suhtlemise võimalused. Rahvapäraste ravimisviiside ja -võtete kasutamine oli 1990. aastail neis külates pärimusrühma ühisteadmus: ravitsejad kogukonnas eriliselt esile ei tõusnud, sest oskused ja ravisõnad arvati olevat igaühele kättesaadavad ja õpitavad. Rahvameditsiini-alase pärimuse säilimist mõjutas ka sõnamaagia suhteliselt hästi säilitanud naabrite mõju.

3) Eesti Rahvaluule Arhiivi kogumismatkad aastatel 2012 ja 2013.

Külade elanikkond oli paarikümne aasta jooksul oluliselt vähenenud. Ravitsemisoskus oli koondunud üksikute teadjate kätte, kes ei jaganud oma teadmisi vabalt kõigile soovijaile. Paljuski meedia mõjul oli kasvanud rahva üldine terviseteadlikkus: osa inimesi järgis hoolega tervisesaadetes ja kirjutistes antud tervisenõuandeid. Ülem-Suetuki külas töötas velskri-ämmaemandana omaküla eestlane, keda inimesed usaldasid.

Ettekanne on seotud teadusteamaga IUT22-4 "Folkloor kultuurilise kommunikatsiooni protsessis: ideoloogiad ja kogukonnad".

Eesti kui pagulase rahvameditsiin

Aivar Jürgenson, Tallinna Ülikooli Ajaloo Instituut

Retsept:

Võtta 20 gr marineeritud ajalugu, 15 gr sooja kodumaa mullas säilitatud juuri, 10 gr konserveeritud emakeelt, 10 gr kommunistivaenu, 1 tl vabariigi aastapäeva aktusel valatud pisaraid. Segada kokku klaasitäies vabadusaates. Kui magu lubab, siis lisada näpuotsatäis vanade ja uute eestlaste suhete ekstrakti.

Tarvitamine: 3 tilka suhkrutükil sisse võtta, nagu pööratud Eestimaa poole.

Näidustus: pagulasneuroos, DP-apaatia, krooniline juurtetus, äge nostalgia.

Ettekandes tuleb Argentina eestlaste näitel juttu Eesti kui päritolumaa kohast pagulasidentiteedis: millist tähendust on väliseesti kogukondades Eestile läbi kümendite omistatud, kuidas see on kogukondlikkust tugevdanud ja vahel võib-olla ka lõhkunud. Teiselt poolt toon mõned näited isikutest, kelle osalus pagulaste seltsielus pole olnud kuigi aktiivne, kuid kes on loonud Eestiga väga loomingulisi seoseid.

Folkloor inspiratsiooniallikana – mõningaid mõtteid usundist ja kunsti loomeprotsessist

Kärt Summatavet, Eesti Kunstiakadeemia

Folkloor kui inspiratsiooniallikas on tänapäeva kunstnikule tõsine väljakutse. Eesti kunstis on usundiga seotud kujutelmi kajastatud erineva süvenemisastme ja visuaalse “käekirja” väljendusvõtetega. Kunstnike loomeprotsessi analüüsides on teatud loomeprotsessi osad sama olulised kui kunstniku kujutlusvõime, erialased oskused ja kogemused. Ettekandes käsitletakse kolme inspiratsiooniallikat: uurimistöö muuseumide kogudes, välitöö ja süvenemine kultuurikonteksti.

Making sacred places and convergence rituals

Mare Kõiva, Estonian Literary Museum, Department of Folkloristics

This paper investigates and compares two kinds of contemporary ritual: 1) the ethnic (Pagan) rituals performed around equinoxes and solstices, and 2) occasional rituals performed by contemporary masters of rituals. The rituals reflect combinations of Pagan, Christian, and secular approaches, and use texts from different cultural areas. The aim of the paper is to re-evaluate and deconstruct these rituals using Hobsbawm and Ranger's (1983) concept of invented tradition, studies of new religiosity/spirituality (cf. York, 2001), and ritual theories (Bell, 1992). The presentation is based on Eastern European (Estonian, Bulgarian) material. Instead of the term 'bricolage' I have used 'convergence', a more widely accepted word in new media and cultural disciplines describing various characteristic phenomena. From the point of view of the emergence of a belief or ritual, and of the personal worldview and ethical evaluations of the person formulating the ritual and belief, 'convergence' is more information-rich. In both cases under examination (a, b) the rituals are tailored to resemble traditions of the past, including prayers to stellar objects. Typically of modern rituals they are very much person/individual-centred, led by a master, and we can characterize them as convergence rituals. The purpose of the rituals is to involve participants in the cultural process of constructing a ritual, to direct city dwellers in finding a new inner balance. In ethnic rituals the kinetics, common food, materiality of the ritual and re-interpreted mythology play an important role. Methods for uniting people are similar. Rituals are performed in conjunction with 'significant' times (solstices, major calendar feasts, and also community, society or cultural events) and in sacred landscapes (for example, wild nature, places dedicated to Neo-Pagan rites, arboraceous suburbs or forests). Although suitable places also include archaeological sites and historical monuments, a rural or forested environment is preferable. The reinvention and reconstruction of ancient rituals is one of the key features of modern society that perpetuates old cosmological rituals.

Research for this presentation was supported by Institutional Research Grant IUT22-5.

References

Bell, Catherine 1992. *Ritual Theory, Ritual Practice*. Oxford: Oxford University Press.

Hobsbawm, Eric & Ranger, Terence (eds.). *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.

Kõiva, Mare 2011. Women's Holidays and Porridge Rites. *Yearbook of the SIEF Working Group on The Ritual Year*, 6, 83-106.

York, Michael 2001. New Age Commodification and Appropriation of Spirituality. *Journal of Contemporary Religion*, 16 (3), 361–372, 2001. http://www.wilfridlaurieruniversity.ca/documents/6490/New_Age_Commodification.pdf DOI: 10.1080/1353790012007717 7

Demons of transition and beginning

Irina Sedakova, Institute for Slavic Studies, Moscow, Russia

In my presentation, I will shed light on specific Balkan and Slavic evil spirits, which become active during the time of transition and beginning of a calendric or other period.

In many traditions, *seasonal* transitional and opening periods, for example the Twelve days, are characteristic of concentrated demonic, magic and witchcraft disturbance. Terminology, typical features, and the 'behaviour' of evil spirits correlate with pagan and Christian attitudes to this period of time, as well as with magic practices. The parallels between the well-known Balkan demon *karakondzel* and the northern Russian, Finno-Ugric *sulukun* are evident and will also be analysed. These demons cause troubles and are objects for folk etymologies that reflect or generate the specific features of their behaviour. For example, the Bulgarian *karakon* means "to ride a horse" and the evil spirit is seen as a creature who rides those who dare to go out in the night to death. Other terms for these evil spirits are similar to the names of the Twelve days: *mranitsy* "dirty", *pogantsi* "unblessed, pagan", etc.

Another type of demon that appears during times of transition and beginning are the Fates, who visit a baby and its mother after *childbirth*. The ambivalent character of the Balkan demons of the Fates (*orisnitsy*, *narechnitsy*, *sudjenitsy*) and the mixture of the pre-Christian and Christian features are linked with the notion of fate and the important role of any beginning, especially that of life. Usually these demons are girls, young or old women who visit the baby on the third day after its birth and predict (write or tell) the baby's future. In the stories and songs about the Fates, tragic events dominate (usually early death). Fatalism is typical for the folk picture of the world, so the foretold destiny cannot be changed. The strategy of the family is to make the Fates happy, in order to avoid tragic events in the future life of the baby. The Fates are also seen as Saints or as the mediators of God's will.

Both seasonal and childbirth demons demand very careful behaviour and strict rules of compliance from the ritual actors during the period of transition.

As a *post scriptum* to the presentation there will be a short review of the new demons of beginning that have started to circulate

on the Internet. Similar features in all those demons and the way they are described and illustrated are found and interpreted. The main intention is to drive away the evil spirit and the means are comparable to those which we find in narratives about 'traditional' evil spirits.

Communities of the native faith, folklore and coherence

Arūnas Vaicekauskas, Vytautas Magnus University, Kaunas, Lithuania

Coherence as the essence of the native faith dominated in the declarations of the community of the old Lithuanian faith *Romuva*. The roots of such statements, their relationship with folklore and with the traditional way of living of the Lithuanian village community will be presented in the paper. I will begin the presentation from the analysis of the constructs of Neo-Pagan ideology, although this paper will focus more on the things that are connected closely with the style of life of the Lithuanian peasantry. In addition, the reflections of coherence between surrounding nature and people in the Lithuanian folklore will be given.

The agricultural community was naturally integrated into the surrounding environment. Moreover, this integration was ritualized and reflected in rites, as with other existentially important factors of the everyday life of the Lithuanian peasantry, such as beliefs, customs, songs and other forms of folklore. The leaders of the newly established community of *Romuva* took images from Lithuanian folklore and adapted them to their ideological constructs.

“...What I am – you will be!” The Livonian case

Aldis Pūtelis, Institute of Literature, Folklore and Art, Rīga, Latvia

Once the main population of the modern Latvian territory – giving it its original name from historical documents – the Livonians have gradually faded away into near oblivion, with their language almost extinct, and the numbers of people who consider themselves Livonian rather low.

The historical documents provide us with different testimonies about the Livonian people – from the description of their king/leader Kaupo, who accepted Christianity and even travelled to Rome, to the fact that the Livonians living along the Kurzeme coast were avoided by both the Germans and the Latvians, because the people, who speak a strange and incomprehensible tongue, are considered to be dangerous wizards.

There is no doubt that there was traditional folklore current among these people. Stories and songs have been recorded as late as the middle of the 20th century. But then, revisiting the Kolka area in 2000, the fieldwork team realised that the traditional folklore was nearly extinct – especially when talking to informants whom they met for the first time. Reconsidering the interviews, we had to admit that the informants clearly applied strict self-censorship during the conversation.

Notwithstanding this, as proven by the so-called singing revolutions, national culture, with an emphasis on what is believed to be exclusive to Livonians, is vital to retaining the ‘nation-ness’. And there are statements regarding the role of the worthy aspects of a national culture in a nation’s life. The Livonians did not strive to promote their traditional culture, or was this just because we were strangers – in the sense of both coming from the capital and representing a different ethnic group? (Are the ancient wizards still alive...?)

One informant brought up a trend in the interview. She was quite willing to discuss the different inhabitants of the seaside villages. When the folklorists could not join in the discussion, she exclaimed: “You claim to have come here to discuss Livonian matters, but you know nothing!” So, are the Livonians so few that

they know each other, or does knowing all Livonians make one a Livonian oneself?

The traditional stories appeared to have been better preserved outside Latvia. A number of classical stories were readily available from an informant living in Canada. Both there and in Latvia the modern situation of the Livonians is the same – they are surrounded by a (nominally) completely different culture. What is the influence of the surrounding circumstances on traditional folklore and the attitude towards it?

The quote in the title (that being quite a favourite of the author of this presentation) comes from a visit to a local cemetery. There are quite popular inscriptions on tombstones that read like this: “What you are – I once was; what I am – you will be.” Nothing is eternal, for sure. Can we tell the signs of a culture coming to an end?

Proverbs in the family, some thoughts about the collection *Proverbs in three generations*

Liisa Granbom-Herranen, University of Jyväskylä, Finland

I wanted to know what could be found when looking at proverbs used in one family from time to time. Are the proverbs of the grandparents the same as those of the parents? What do the third, the youngest, generation think about proverbs? This paper will highlight what was found when the focus is on family use of proverbial utterances in Finland. The narrative material was collected with interviews of families with three generations. The interviews were conducted during the years 1994 to 1997 and the collection consists of two parts: the first covering the years 1994–1995 (129 families) and the second the years 1996–1997 (255 families).

However, the material showed that studying family is quite a sensitive matter. Additionally, proverbs as a target of interest are challenging for researchers, both when collecting material with structured interviews and later when using the transcribed material.

PANEEL A

Pärimuslik ajalugu ühiskonna ja pärimuse vahel /

PANEL A

Narrated / oral history between society and tradition

Panel presentations are dedicated to topical research problems relating to contemporary oral history. In addition, the presentations introduce articles and topics dealt with in the thematic publication of the Mäetagused journal. Three topics are discussed more closely: (1) the researcher's self-observation in the role of interviewer and researcher; (2) the traditions of small groups in modern society (the family, ethno-cultural minority groups), which are affected by migration, multiculturalism and the development of information technology; (3) the shift in research focus from interpreting historical events (and the topics of objective or subjective truth) to studying contemporary situations and interpersonal relationships (and also ethical issues).

Life stories in ethnic culture research: Livonian and Roma life stories in Latvia

Māra Zirņīte & Ieva Garda-Rozenberga, University of Latvia,
Latvia

Even though narrating is a universal phenomenon, there is no one universal life story model. This is also verified by the life stories from various ethnic groups that have long lived in the Latvian cultural space.

Life stories play an important role in researching ethnic history and social memory, because both Roma and Livonian culture and their transmission between generations has traditionally been based on oral tradition. Any attempt to reconstruct the history of these two ethnic groups is therefore encumbered by, as well as open to, differing interpretations.

The excerpts from Livonian and Roma life stories reveal not only what is unique about each narrator but also provide an insight into a certain group's experience of reality and values as expressed through narratives. The type of expression and use of language, story composition, intertextuality and presentation all contain information about the culture and society in which the narrator lives.

[In her presentation Mara Zirnite will focus on Livonian narratives and their notion of the landscape, which can be viewed as one of the values of the Livonian worldview, while Ieva Garda-Rozenberga will speak about Roma life stories and how Roma people feel living between cultures. In other words, she will discuss not only the question how Roma people see themselves and talk about living in Latvia, but also how someone who is not Roma can interpret their culture and narratives.]

Enese avamisest enese peitmiseni: isiklikust välitöökogemusest avalikuks tekstiks

Kristi Grünberg, Tartu Ülikooli kultuuriteaduste ja kunstide instituut

Refleksiivse kultuurianalüüsi keskmes olev põhimõte avada enda kui uurija tausta tähendab tunnistada ja teadvustada oma mõju uurimisprotsessi kõikides etappides välitööde planeerimisest tulemuste avaldamiseni. Selle eeltingimuseks on ausus iseenda vastu. Uurijalt oodatakse, et ta kasutaks umbisikulise kõneviisi ja mitmuse esimese pöörde asemel mina-vormi ning analüüsiks teiste kogemuste kõrval ka oma üleelamisi. Professionaali kuvandi loomiseks ja hoidmiseks peab aga ära tundma, kust läheb “pihtimuste” ja teadusliku teksti vaheline piir. Nii tähendab välitööst avalikult kirjutamine tahes-tahtmata ühtaegu nii enese avamist kui ka enese peitmist.

Käesolevas ettekandes vaen biograafiliste intervjuude tegemise, analüüsi ning uurimistulemuste avaldamisega seotud eetilisi probleeme. Mis juhtub, kui erialase väljaõppe käigus omandatud “õigus” teisi vaadelda ja uurida, kaotab ühel päeval senise enesest-mõistetavuse? Kõnealune konflikt on ühelt poolt seotud lähisugulase ja uurija rollide ühildamisel tekkinud vastuoludega. Teisalt on selle taga intervjuueerimise kui võrdlemisi privaatse kogemuse avalikkuse ette toomisega kaasnevad kõhklused, empaatilise kuulaja rolli analüüsija rolli vastu vahetamisega seotud raskused.

Ettekanne on seotud ETF grandiga nr 8190 “Mälupraktikad: järjepidevused ja katkestused 20. sajandi mäletamises”.

Digital roots: Researching family history on the Internet

Anne Heimo, University of Turku, Finland

Since the 1990s the research of family history and genealogy has blossomed all over the Western world because, as it seems, the familial and intimate past revealed in individual and family memories matters to people immensely. The development and popularity of information and social networking technology has contributed to this boom in family history substantially. Numerous associations, museums, archives, memorials, the media and online projects actively participate in the collection of family history and migrant memories in order to preserve this increasingly transnational heritage for future generations. This trend has also resulted in a growing interest in searching for one's ancestral roots in 'the old home country', to search for family members who have migrated to other parts of the world or to share one's own memories of migration with others.

In my paper I will present some examples of how family history is practiced both online and offline, and how these practices contribute to – and in some cases also challenge – our understanding of cultural heritage. People have always shared their memories with each other, but the way this can be observed on the Internet is novel.

The paper is related to my on-going research project called "Our place? Constructing family heritage in a global context", funded by the Academy of Finland (2011–2014).

Rahvaluule, pärimuslik ajalugu ja ajalugu

Tiiu Jaago, Tartu Ülikooli kultuuriteaduste ja kunstide instituut

Minu tähelepaneku järgi eelistavad pärimusliku ajaloo uurijad (nagu folkloristid üldiselt) üha enam tegelda tänapäevaste teemadega, jättes minevikuga seotud pärimuse tagaplaanile. Ettekandes pöördun taas ajalooteemade juurde. Vaatlen, kuidas uurijad on üldiselt suhtunud rahvaluule ja ajaloo omavahelistesse seostesse. Võrdlen Oskar Petersi (1935) ja Ülo Tedre (1954 [2003]) uurimusi eesti uuemast rahvalaulust “Eesti mees ja tema sugu”, et näidata, kuidas erineva põlvkonna folkloristid asetavad tekstianalüüsi ajaloolisse konteksti. Ühtlasi arutlen selle üle, mida see laul ja uurimused laulust võiksid pakkuda eesti ajaloo käsitusse tänapäeval, arvestades poleemikat, mis tekkis “Eesti ajaloo” II köite ilmumise järel.

Ettekanne on seotud institutsionaalse uurimisteedega “Traditsioon, loovus ja ühiskond: vähemused ja alternatiivsed diskursused” (IUT2-43).

PANEEL B

Sündmus ja reaktsioon tänapäeva meedias /

PANEL B

Event and reaction in contemporary media

Ettekandepaneel seab eesmärgiks kirjeldada lähemalt ühiskonna ja folkloori seoseid tänapäeva multimedialiseerunud maailmas. Sageli omab sündmusele järgnev meediasündmus märgatavalt suuremat kõlapinda ning osa auditooriumist tutvub teemaga alles reaktsiooni, mitte uudise staadiumis. Uurime, kuidas meedia ise ning viis, kuidas sündmusi kujutatakse (nii tekstiliselt kui pildiliselt) vormib vandenõuteooriaid, huumorit, kõnekäände ja stereotüüpe.

The panel aims at a description of instances that reflect the interaction between folklore and the society in the contemporary multimedial world. In this world, a media event can easily get a much wider resonance in the society that the actual event had; furthermore, a considerable part of the auditorium acquires their information from the reaction of the other viewers and not from the original news. We will analyse the ways that the media, presenting the news in different formats (e.g. as text, image, etc) shapes present-day folklore, creating conspirative theories, humour, sayings and stereotypes.

Maailmalõpuhumor: 21. detsember 2012 pildis ja reaktsioonides

Liisi Laineste, Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakond

Ennustused 21. detsembril 2012 saabuvast maailmalõpust levisid kulutulena internetis nii piltide kui ka tekstidena, levitades, taastootes ja modifitseerides varasemaid uskumusi maailmalõpu saabumise kohta. Sündmuse kommentaarides osutati kõige sagedamini maiade kalendri lõppemisele, kuid aktiveerus ka muud varem tuntud folkloori taevast langevate objektide, planeedi Nibiru, inimkonna allakäigu tunnuste jmt kohta. Neid korduvaid motiive võib pidada üldisema mustri väljenduseks, kus näiliselt sarnased stiimulid või sündmused kutsuvad esile varemgi folklooris tuntud, kuid ajutiselt unustatud motiivide esilekerkimise.

Ettekanne toob näiteid peamiselt visuaalsest humorist, mis puudutab maailmalõpu saabumist. Kuigi uurimus keskendub Eestis levinud maailmalõpuennustustele, heidame pilgu võrdluse eesmärgil ka teistesse kultuuriruumidesse, et hinnata sündmuse ja reaktsiooni eripärasid ingliskeelses maailmas ning Ida-Euroopas. Näeme, et analüüsitud piltides on põhifookus (1) poliitilistel viidetel; (2) ajaloolistel ja kosmilistel viidetel ning (3) meedia-kriitikal. Peale globaliseerumistendentside tuleb selgelt esile ka kohalikke omapärasid (näiteks religioonimotiivi rõhutamine Poola materjalis), mis materjali visuaalsusest tingituna on keeleülesed.

Ettekanne on valminud institutsionaalse uurimistoetuse IUT22-5 raames.

Olümpiavõitja kui müütilise kangelase konstrueerimine internetis: kvaasireligioosne vaatepunkt ühele dopingujuhtumile

Piret Voolaid, Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakond

Ettekande keskmes on usu, uskumise ja usaldamise metafoorne ja retooriline vaateviis kahekordse olümpiavõitja, Eesti mürdmaasuusataja Andrus Veerpaluga seotud dopinguskandaalis. Eri huvirühmade koondumine sündmuse ümber ja vastastikune võimendumine ehk sotsiaalne resonants sai alguse 2011. aasta aprillis Eesti meediaväljaannetes ja pälvis avalikkuses erakordset tähelepanu kuni õigeks mõistva kohtuotsuseni märtsis 2013 ja järellainetena hiljemgi. Kõnealuse juhtumi avalikustamise järel sündinud lood (žanriliselt nt tänapäeva linnamuistendid, vandenõulood, naljandid ja anekdoodid) ja neis levinud mõttesuunad/uskumused on päevakajaline uudispärimus, mis ammutab ainekst päriselt aset leidnud päevasündmustest ning on reageering nii meedias kajastatud sündmusele kui ka meediakajastustele endile.

Dopingujuhtum käivitas omamoodi usuliikumise – para-, kvaasi-, eba- või pseudoreligiooni, mis põhines sõnumil, et Veerpalu kui rahva armastatud kangelane on oma tegude, elulaadi ja käitumisega pühak, mõneti võrreldav jumalaga, keda ei tohi mingilgi moel rünnata. Küsimus pole enam ratsionaalsetes analüüsitulemustes ja mõõdetavates numbrites, vaid meedia mõjul tõuseb esile teema, kas kangelast uskuda/usaldada või mitte. Inimeste suhtumine põhineb subjektiivsetel hinnangutel kogukonnas, seda nii kollektiivsel kui ka isiklikul tasandil. Istvan Povedáki (2009) järgi on selline kuulsuste kultus universaalne, sisaldab eri tasemel religioosseid komponente, toimib kvaasi- või pseudoreligioonina subkultuurides või fännide seas.

Analüüsi põhiallikaks on kaks aastat väldanud kohtujuhtumi kestel ilmunud meediamaterjalid:

1. Eesti suurimas uudisteportaalis Delfi (www.delfi.ee) dopingujuhtumi eri tahke kajastanud artiklite ja uudislugude anonüümsed veebikommentaariid.

2. 7. aprillil 2011 loodud Facebooki kogukonna “Usume Andrus Veerpalu” (<https://www.facebook.com/pages/Usume-AndrusVeerpalu/194487653920408?fref=ts>) postitused.

Kesksed uurimisküsimused: Kuidas meedia loodud informatsiooni veebikommentaaries ja postitustes tõlgendatakse (usutakse ja usaldatakse)? Millised temaatilised mustrid ja arusaamad esilduvad? Milliseid folkloori- ja kultuuritekste (nt müüte, vandenõulugusid ja rahvusliku identiteedi väljendusi, huumorit) dopingujuhtum inspireeris? Millised strateegiad (nt sportlase personaalsed omadused, kogukonna vajadused) on kaasa aidanud müütilise kangelase kuvandi loomisele?

Käsitlusalused kommentaarid, postitajate spontaansed väljaütlemised polariseerusid laias laastus kaheks vastanduvaks, kuid sageli omavahel põimuvaks kategooriaks, mida on uurimuses vaadeldud siira ja iroonilise diskursusena. Siiras usk ja usaldus tõusis esiplaanile nt sündmust kajastavate artiklite veebikommentaaries, solidaarsuse väljendusena loodud Facebooki kogukonna “Usume Andrus Veerpalu” postitustes, mitme linna keskväljakul korraldatud inimkettides, osutades sportlase müütilisele staatusle kogukonnas ja moodustades uurimuses positiivse ehk siira diskursuse.

Siirale diskursusele vastandub ja sellega seondub negatiivne ehk irooniline diskursus, mis seab sportlase aususe kahtluse alla ja asetab esiplaanile teemast ükskõikse üleoleku, väljendub sportlase suhtes negatiivse hinnanguga kommentaarides, sündmuse järel tekkinud naljaparoodiates.

Ettekanne on valminud institutsionaalse uurimistoetuse IUT22-5 raames.

Kirjandus

Coady, David 2006. Conspiracy theories and official stories. – David Coady (toim). *Conspiracy Theories: The Philosophical Debate*. Hampshire & Burlington: Ashgate Publishing, lk 115–128.

Dentith, Matthew Richard 2012. *In defence of conspiracy theories*. Doctoral thesis. Auckland: The University of Auckland. <https://researchspace.auckland.ac.nz/handle/2292/17107>, 15. jaanuar 2014.

Frank, Russell 2011. *Newslore: Contemporary Folklore on the Internet*. Jackson: University Press of Mississippi.

Povedák, István 2009. Heroes and Celebrities. PhD Dissertation Summary. Budapest & Szeged. <http://doktori.btk.elte.hu/folk/povedakistvan/thesis.pdf>, 15. jaanuar 2014.

Mida on ühist rahvastikuküsitlusel ja kujundlikul keelel – “pruudipõua” näitel

Anneli Baran, Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakond

2011. aastal toimus üle pika aja Eestis taas rahvaloendus. Üritus, mis andis kõneainet juba enne selle läbiviimist ja kogu toimumisaja jooksul. Samamoodi said suure tähelepanu osaliseks mitmed hiljem küsitluse tulemustes eredalt silma paistnud seigad. Nii mõnegi statistilise näitaja puhul läksid arutelud ühiskonnas lausa teravaks, iseäranis internetikeskkonnas. Sealseteks arutlusteks andis põhitõuke loenduse korraldanud Statistikaamet, kes väljastas pressiteate, mis andis teada nähtusest nimega “pruudipõud”. Selline kujundlik keelekasutus ei oleks aga leidnud nii suurt tähelepanu ilma meedia vahendusega, kus üksteise järel ilmusid nii uudisnupud kui ka pikemad artiklid ja arvamused pealkirjadega, mis nägid sõnumi põhiväärtust eelkõige uudes keelendis, kuid üritasid avada ka värvika väljendiga tähistatavat probleemi ennast. Mõnigi kirjutis tõi endaga kommenteerimistulva, mis sisaldas rohkelt ekspressiivset kujundkeelt. Ettekandes kesken-
dun meedia kui vahendaja rollile ja netikommentaariumile kui arutelude põhilisele toimumiskeskkonnale.

Ettekanne on valminud institutsionaalse uurimistoetuse IUT22-5 raames.

Ütlused intraetnilisest kannibalismist kaasaegses internetis

Arvo Krikmann, Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakond

Ettekande empiiriliseks põhiandmestikuks on selle sajandi internetist pärinevad ütlused “intraetnilise kannibalismi” kohta:

- 1) eestikeelsed ütlused *Eestlase lemmiktoit ~ lemmiksöök ~ lemmikroog ~ parim toit ~ parim magustoit ~ parim roog ~ rahvustoit ~ rahvusroog ~ maiuspala ~ ... on teine eestlane* – u 1100 esinemust;
- 2) venekeelsed ütlused *Лучшая ~ Любимая еда ~ пицца ~ ... для эстонца – другой эстонец* – u 200 esinemust;
- 3) venekeelsed ütlused *Лучшая ~ Любимая еда ~ пицца ~ ... для латыша – другой латыш* – u 320 esinemust;
- 4) venekeelsed ütlused *Лучшая ~ Любимая еда ~ пицца ~ ... для литовца – другой литовец* – u 20 esinemust;
- 4) venekeelne lendsõna *Нам, русским, хлеба не надобно, мы друг друга едим и сыты бываем ~ Русские друг друга едят, тем и сыты* jts, mille autoriks peetakse Vene 18. sajandi riigitegelast ja diplomaati Artemi Volõnskit (1689–1740) – u 140 esinemust.

Kui produktiivne on ütlus läti- ja leedukeelses internetis, pole seni teada; Kristi Salve pilootvaatlused viitavad sellele, et lätikeelsed leiud võivad jääda üsna kasinaks.

Selle ainesarja juures pälviksid lähemat vaatlust mitmed aspektid.

1. Ütluse mitmed üksteisesse sulavad ja üksteisest sõltuvad kontekstitasandid, nagu

- a) keelelis-süntaktiline kontekst: ütlus ei esine tihti iseseisva väitlausena, vaid on sageli sukeldatud kõrvallause vm-sse süntaktiliselt alustatud positsiooni; tal on paljude muude vanasõnade ja nn Aristotelese metafooriga ühine “puuduva neljandaga” (XYZ-) struktuur;
- b) ütlusesse laetud metafoorne väide, aksioloogilised ja deontilised järeldused;
- c) vahetu kommunikatiivne kontekst (lehe- või blogiartikli, intervjuu vm üksuse üldsisu, foorumis või kommentaariumis hargneva mõttevahetuse kulg);

d) kommunikatsiooni indutseerinud sündmuse või situatsiooni kajastus netis (uudis, seisukohavõtt leheartiklis, foorumi teemapüstitus);

e) toimuva üldisem (sotsiaalne, poliitiline, kultuuriline, ajalooline) faktoloogiline kontekst.

2. Ütluse erinev aksioloogiline struktuur eesti- ja venekeelses käibes: eestikeelses netis insaiderlik (eneseirooniline / eitav / kahetsev; venekeelses autsaiderlik (ükskõikne / üleolev / parastav). Eestikeelses netis on aktualisatsioonid kõige sagedamini reageeringuks vihakõnele eelnevais kommentaarides, venekeelsete tsiteeringute ajendiks on põlisrahvaste ja venelaste halvad suhted Eestis ja Lätis, Saksa ja Nõukogude okupatsioonid 20. sajandil; skandaalid jm negatiivsed uudised, millesse on segatud põlisrahvustest poliitikud vm tegelased.

3. Ütluse võimalikud paröömilised esivanemad, lähisugulased ja järeltulijad, nt:

a) kuulus antiiksentsents *Homo homini lupus est* (varaseim teadaolev esinemus Plautusel);

b) vanasõnad sellest, et kiskjad tavatsevad murda ja süüa endast nõrgemaid loomi;

c) vanasõnad sellest, et kiskjad ei tavatse murda ega kahjustada oma liigikaaslasi;

d) tänapäevased ütlused sellest, et zooloogilise, etnilise, soolise, ametialase vm liigi esindaja suurim vaenlane on teine liigikaaslane (teine koer ~ lammas ~ surikaat ~ sipelgas ~ putukas; teine naine ~ tüdruk ~ mees; teine sama rahvuse esindaja (indiaanlane, juut, kuubalane vm); teine muslim või mudžahiid; teine insener ~ mehaanik ~ kütt ~ kirjanik; teine naine ~ tüdruk ~ ema ~ ...);

e) muude etniliste ja zooloogiliste tegelaste (leedukad, ukrainlased, soomlased; šaakalid, krabid) üsna nõrk esinemus suulises ja netifolklooris;

f) ütluse *Eestlase lemmiktoit on teine eestlane* mõeldavad eestikeelsed järglased, kus söödava rolli pandud liigikaaslane on nt teine mulk ~ järvakas ~ saarlane; teine maaler ~ raamatupidaja; teine tšikk, teine gei vmt.

4. Ütluse võimalik eestiline tekketaust. Vello Helk jt on arvanud, et ütluse *Eestlase lemmiktoit on teine eestlane* autoriks on “pu-

nane filosoof” Gustav Naan, kuid selle kohta pole leitud mingeid dokumenteeritud tõendeid. Arvestades ka netis leiduva ainese suurusvahetordi, võib sugeneda oletus, et ütlus tekkiski ehk Eestis ja eestikeelsena (vast eelmise sajandi lõpukümnendel) ning kandus seejärel Eesti venekeelses suulisse ja netisfääri, edasi transleeris venekeelne internet selle eestlaselt lätlasele (ja sealt võib-olla kaugemalegi). Volõnski aforism ei ole küll lemmiktoidu-ütluste põhivormiga süntaktiliselt kattuv, kuid muudab siiski selle oletuse problemaatiliseks.

Ettekanne on valminud institutsionaalse uurimistoetuse IUT22-5 raames.

Muistendid järve tekkest õe ja venna laulatamise hetkel

Merili Metsvahi, Tartu Ülikooli kultuuriteaduste ja kunstide instituut

Käsitlen oma ettekandes muistendit õe ja venna laulatusest, mille käigus vajub mõis (või kirik), milles rituaal aset leiab, maa alla ning asemele tekib järv. Üle kolmandiku vaatluse all olnud muistendiversioonidest räägivad Koorküla Valgjärvest. Miks seostati muistendit 20. sajandi teisel poolel valdavalt just selle järvega? Kui kaugele minevikku ulatub lugu teadaolevate kirjalike allikate põhjal? Millele tugines muistendi populaarsus ning kuidas see seostus varasema pere- ja ühiskondliku elukorraldusega?

Maa tekkimise püha jutt

Aado Lintrop, Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiiv

Lõpetasin hiljuti pikema mansikeelse muistendi tõlkimise. Kohalikus traditsioonis liigitus jutt pühade juttude (*jalpõng moit*) hulka. Batei Munkácsi poolt 1889. aastal Ljapini jõel (Sakv ja) Lui Horum Pavõli külas üles kirjutatud jutt on üks vähestest sellesse kategooriasse kuuluvatest tekstidest, mis on meieni jõudnud nii terviklikul kujul. Loo peakangelaseks on kummalise nimega tegelane Tarõg-Pees' Nimal'a Sov¹, kelle triksteriloomus avaldub pikkamööda. Ta sõidab tiivulise hobuse seljas ringi, puutub kokku erinevates maailmaosades elavate üleloomulike olenditega, võitleb mõnega neist, mõne kavaldab üle, mõnega ajab niisama juttu, ent saab endale naisteks nende naised ja tütreid, ühes nendega aga rikkaliku saagi või kaasavara kariloomade, kala ja veelindude näol, kusjuures antakse mõista, et kogu seda rikkust läheb tarvis tulevase inimeste ajastu saabudes. Lõpuks jõuab ta koos kuue naise ja loendamatute karjadega õnnelikult tagasi vanemate juurde. Need võtavad poja pidusöögiga vastu. Peo ajal ütleb ema: "Kui kunagi inimese pikk aeg, inimese igavene aeg kätte jõuab, hakkavad paljud viletsates kasukates naised, paljud viletsates kasukates mehed, kes asustavad kõikjal elavate kangelaste paiku, kõikjal elavate vägilaste paiku, sulle sarvilisi isasloomi ohvriks tooma, kabjalisi isasloomi² ohvriks tooma!" Järgmisel hommikul ütleb ema: "Sina, pojake, elad taeva all, meie läheme üles taevasse. Kui kunagi inimese pikk aeg, inimese igavene aeg kätte jõuab, ole sina taeva all Maailma Vaatav Mees, su isa olgu üleval taevas Numi-Toorum, mina saan Kaltasiks."³ Sellega saavad rollid jagatud, loomisaeg lõppeb ja algab inimeste ajastu.

Ettekandes püüan analüüsida jutu struktuuri, tegelaskonda, edasiantavat maailmapilti, aga peatun ka keelel ja poetilistel väljendusvahenditel. Erilist tähelepanu pööran jutus esinevatele vormelitele, mille osakaal on üllatavalt suur. Nende hulka kuu-

¹ Kure puusa õrnuke nahk, Maailma Vaatava Mehe esimene nimi.

² Põhjapõtru ja hobuseid.

³ Maansi maahum jalpõng moitõt, nas moitõt, iis potõrõt. Мифы, сказки, предания манси (вогулов) в записях 1889, 1952, 1958 – 1960, 1968, 1978, 1992, 2002 годов. Памятники фольклора народов Сибири и Дальнего Востока том 26. «Наука»: Москва, Новосибирск 2005, 60.

luvad algus- ja lõpuvormelid, aja kulgu edasi andvad vormelid, liikumist ja ruumisuhteid kujutavad vormelid, tegelasi ja tegevusi iseloomustavad vormelid jne. Järgnevalt mõned näited.

Kasvamist iseloomustavad:

Kas laulude inimene, juttude inimene kaua kasvab?

Ta on juba metsloomade tapmise ealine.

Tegevusi edasi andvad:

Ta täidab mägede pool palju sammasaitu, täidab metsa pool palju sammasaitu.

Nad sõid, lõpetasid.

Ta hakkas sellele järele jõudma, kaotas jälle ära.

Liikumist näitavad:

Ta segunes käivate pilvede, jooksvate pilvede sekka.

Nii minnes (sõites) ta näeb.

Kes sind siia tõi, kes sind siia kandis.

Ruumisuhteid edastavad:

Ta sisenes (astus tuppa).

Ta läks välja.

Ta laskus alla.

Aja möödumist rõhutavad:

Kas ta sõitis (läks, istus) kaua või vähe.

Ta mähkis pea ja silmad kinni, heitis magama.

Hommikul ärgates (ta nägi, läks).

Suhteid väljendavad:

Nad suudlesid, embasid.

Teda toideti kuldse söögiga, mesise söögiga.

Kui tahad meie kangelas-väimeheks, vägilas-väimeheks saada.

Ootamatusse (raskesse) olukorda sattumist näitavad:

Kuhu hobune läks, ei tea, kuhu ta ise sattus, ei tea.

Alla ei pääse, üles ei pääse.

Tulevikku suunatud:

Kui inimese pikk aeg, inimese igavene aeg kätte jõuab.

Kui sul on määratud laulu edasi viia, juttu edasi viia.

Vormeliks võib antud jutu puhul pidada sedagi, et kogu kümneleheküljelise teksti jooksul kaasneb otsesele kõnele kinnisväljend “ta ütleb” olenemata sellest, kas ülejäänud lause on olevikus või minevikus. Püüan näidata ka seda, kuidas analüüsitava teksti tegelaskujud, paigad, tegevused ja neid edastavad vormelid suhestuvad ülejäänud obiugri folklooriga.

Dream interpreting as creating a bond between a person and the community

Jaan Sudak, MA student of folkloristics, University of Tartu

The interpretation of dreams is a practice of assigning meaning to dreams, which affects a person's behaviour and emotions. Environment and traditions are important factors that help to shape attitudes towards dreams and influence the meaning of dreams. The individual is located at their junction, but remains free in his or her decisions and opinions. In this presentation I will focus on how the environment, traditions and the individual are connected through dream interpretation.

My paper is based on thirty interviews with informants of both genders and various age groups. The interviews were conducted during a fieldwork trip to the island of Kihnu in June of 2013. The fieldwork showed that it is possible to collect rich material related to local people's attitudes, opinions and beliefs about dream interpretation, which has an impact on their everyday lives. Therefore this phenomenon is worthy of academic attention as representative of vernacular religion.

According to the materials collected, dreams can be divided into four different categories. These are obscure and meaningless, recollections of past events, fatidic, and prophetic. Fatidic dreams contain a meaningful object or symbol through which the dream is later interpreted, while prophetic dreams show a specific forthcoming event. Highly detailed, clear and emotionally charged dreams are interpreted as meaningful and important, as opposed to obscure and recollective dreams, which are interpreted as less meaningful. In the presentation I will focus primarily on fatidic dreams.

People learn how to interpret their dreams through their life experiences. On the one hand, this is a personal practice, depending on similarity and repetition creating a link between a symbol and an event. If a similar dream is followed by a similar event, it helps to form a link between the event and the corresponding symbol. On the other hand, it is a collective practice. The meanings may be learned from one's family and close friends or heard

accidentally. Consequently, the interpretation of dreams is partly inherited from the environment.

The interpretation of dreams has varying importance for the local people of Kihnu. The greatest attention to interpreting dreams is paid by women. Men think that they are more practical and do not put much effort into interpreting their dreams. However, believing in dreams and their interpretations is an individual, not a gender-based practice. The younger generations are believed to be more sceptical towards dream interpretation and the traditional meanings of dream symbols. They also use new tools such as the Internet to find dream interpretations. This may mean that generational cohesion is disrupted, and the traditional ways of interpreting dreams may be waning.

All interviews were held by the Estonian Folklore Archives of the Estonian Literary Museum in Tartu. Their archive reference is ERA, DH 1076-1105.

Traditsioon, minevik, tervislikud eluviisid ja identiteet: mineviku tulevikku suunamine Jakuutias

Aimar Ventsel, Tartu Ülikooli kultuuriteaduste ja kunstide instituut

Jakuutia on Vene Föderatsiooni suurim territoriaalne üksus ja kõige olulisem teemanditootmise regioon. Jakuutia oli 1980. aastail üks mässumeelseimaid Nõukogude Liidu piirkondi ja üks tugevamaid suveräänsusliikumise liidreid järgmisel aastakümnel. Johtuvalt 2000. aastate tsentraliseerimispoliitikast kaotas Jakuu-tia aastail 2006 ja 2007 nii kontrolli maavarade kaevadamise üle kui ka oma suveräänsuse.

Jakuudi etnilise- ja riigiidentiteedi areng on alati olnud korrelatsioonis sotsiaalmajanduslike ja poliitiliste protsessidega nii regioonis kui ka Vene Föderatsioonis üldiselt. 1990. aastaid võib lugeda rahvusriigi ülesehitamise perioodiks. Lisaks Jakuu-tia valitsuse investeeringutele haridusse, majandusse kui ka tervishoidu algas Jakuutia esimene president Mihhail Nikolajev rahvusliku identiteedi loomise. Jakuudid löid endale kuvandi tra-ditsiooniteadlikust, ent kaasaegsest ja edukast Siberi rahvast. Sel perioodil kasvas folkloori ja ajaloo kasutamine riiklikes huvides: religioossete riituste kaasamisega riiklike pühade tähistamise, folkloorsete kangelaste heroiseerimisega ja “traditsioonilise” kul-tuuri arenguga loodi nüüdisaegne riiklik jakuudi kultuur. Koos suveräänsuse kaotamisega kadus avalikkusest ka jakuudi etniline sümboolika ja “folkloriseeritud riiklus”.

Seoses sisepoliitilise kursi muutusega Vene Föderatsioonis juhib Jakuutiat jälle jakuudi poliitiline eliit. Oma ettekandes vaatan erinevaid suundumusi jakuudi identiteedi loomises ning folkloori ja pärimuse osa selles. Kui “folkloriseeritud riiklus” rõhub mitmekülgsel ajaloo ja “traditsiooni” kontrollitud kasutamisele, siis nüüd on ilmunud mitmeid usu-, kultuuri- ja karskusliikumisi, mis esindavad alternatiivseid folkoori tõlgendamise viise. Sisuliselt on nende liikumiste näol tegemist poliitiliste rahvusliikumistega, mis kasutavad minevikusümboleid ja oma arusaama “traditsioonist” jakuutide mobiliseerimiseks. Põhjus alternatiivsete folkoori tõlgendamise viiside tekkeks oli

rahvast ühendava riigiidee kadu seoses suveräänsuse *de facto* likvideerimisega föderaalvalitsuse poolt. Ettekandes üritan analüüsida erinevate liikumiste profiile, nende rakendatud folkooritõlgendamise viise ning erinevate folkloorsete ideoloogiate seotust nende liikumiste eesmärkidega.

Storytelling Libraries in Latvia

Guntis Pakalns, Dr. philol., researcher, University of Latvia, Institute of Literature, Folklore and Art, Archives of Latvian Folklore

Many people believe a folklore researcher collects 'folklore material', using either correspondence or interviews, places it in an archive (personal or institutional), and sometimes also studies and publishes it. But what shall one do when one believes that the people one met should be shown to some others, that others can learn from these people (and one's own experience), that the life of traditions should be interfered with, instead of passively and sadly documenting their passing away?

Since the presentation of 1998 the author has been involved in different public storytelling projects, nearly always together with the philosopher and folklore movement organiser Māra Mellēna. For 18 years already national-level storytelling contests for children and youth (representing folklore groups) have been organised; since 2006 there have been several projects for adults, mainly related to the development of oral telling skills.

In 2008, with the support of the Latvian National Commission for UNESCO, we two organised seminars in 5 regions of Latvia for librarians, telling them about the ideas of the international storytelling movement and the opportunities for their application in libraries. In 2009, assessing the role of libraries as important partners for the preservation of intangible cultural heritage, traditions, legends and skills development, as well as recognising the role of storytelling in uniting people and improving the quality of life of local communities, the Latvian National Commission for UNESCO established a network of Latvian libraries, Storytelling Libraries. 19 libraries from all over Latvia joined it. At the end of 2013 the network widened, now uniting 33 libraries. Each of these libraries regularly organises storytelling events for children and/or adults, and several times a year the librarians meet at seminars, a summer school, and, sometimes, also at storytelling festivals. There is a website with details: <http://www.stastubibliotekas.com/>.

The author of the presentation is one of the network's experts. The presentation will discuss and share the positive experience, some of the problems that have become apparent and visions for development.

European holiness: Religious festivity and national/European identity

Ekaterina Anastasova, Institute of Ethnology and Folklore Studies with Ethnographic Museum, Bulgarian Academy of Sciences, Sofia, Bulgaria

The European Union is not only a unity of policies (social, economic, cultural, etc.) but a community sharing mutual spiritual values as well. European religious variety comprises a number of religions. Christianity (Catholicism, Orthodox denomination and Protestantism) is of principle significance for the national identities in Europe. Together with ancient religions they are a powerful source of feelings on which current nationalism is based: pride and cultural (civilization) “superiority”. To a great extent they define ‘European’ belonging and experience.

The paper studies the relations between religious, national and ‘European’ identities in the context of the feasts of Christian saints, and especially of European Holy Patrons, announced by the Vatican in the second half of the 20th century. European religious festivity and its ‘use’, and the processes of affirming new (national) saints, are also analysed.

The goal of the paper is to reveal the mechanisms of the function (in terms of symbols and institutions) and experience (in terms of faith and stereotypes) of religious feasts in contemporary Europe, using the examples of local, national and transnational communities in the Baltic and Balkan States.

Vaatmik: “Felnőtt vala egy édesz almafa” – ungari rahvaballaadide vanima kihi arhailistest keelejoontest

Péter Pomozi & Karácsony Fanni, Eötvös Lorándi Ülikool,
Budapest

Rahva kollektiivne mälu säilitab põlvest põlve ka keeleaardeid, mis on kirjakeelest keeleliste ja kultuuriliste uuenduste tõttu ammu kadunud. Selline väide kehtib eriti ungari keeleruumis, kus on peaaegu tuhandeaastane kirjakeel, ja isegi normeeritud üldkeele juured ulatuvad 16. sajandi teise poolde. Üsna tõenäoliselt võib foklooris säilinud kollektiivne keelemälu olla vanem kui teatud ballaaditüüpide või laulutüüpide filoloogiliselt dateeritav otsene eluiga. Kui kaugest minevikust on pärit siis ungari või eesti kõige vanemad laulu- ja ballaadimotiivid? Saaremaa Kaali meteoriidijärv olevat tekkinud ajavahemikus 500–900 eKr. Kas Ida-Virumaa rahvalaulude meteoriidiga seotud motiivid on 3000 aastat vanad (Meri 1976; Haas & Peekna & Walker 2003)? Kui kaugesse minevikku võivad ulatuda morfoloogiliste ja süntaktiliste omapärasuste juured, mis säilivad teatud folkloorimotiivides?

Vanimas säilinud eestikeelses trükises, Wanradt-Koelli katekismuses on possessiivsufiksise kasutamine raskesti tõlgendatav ja rudimentaarne. Nt *Synu tachtmas* (Wanradt-Koell 1535, <http://www.murre.ut.ee/vakkur/Korpused/Tekstid/1535-Koell.htm>). Folklooris kasutati aga 19. sajandi lõpul possessiivsufiksiseid kohati ka ainsuse esimeses pöördes isegi valdavalt algupärase funktsioonis, nagu nt regilaulukatkendis *Vötsin sõle rinnastani/ Raha laia kaelastani* (vrd Peegel 2004, 2006).

Vaatmiku korpus on kogutud ungari keeleareaali idapoolseimast osast, moldva ja seekeli murdealalt, kust on pärit kõige arhailisemate keelejoontega ungari rahvaballaadid ja laulud. Uurijad Pomozi ja Karácsony katsuvad seletada kõige arhailisemate morfoloogiliste ja süntaktiliste omaduste iga ja areaalseid seoseid. Ajaloolis-tüpoloogiline võrdlus viib mõnel puhul ilmselt muinasungari ajani, ruumis aga koguni vana Volga–Kama areaalini, mille naabruses elasid ungari hõimud koos soome-ugri ja türgikeelsete rahvastega. Sellest kõnelevad teatud tüpoloogilised

kokkulangevused, mis sel kujul on ühised ainult tatari, tšuvassi, mari ja ungari keeles. “Me teame, et rituaalsed tekstid on kõige püsivamad rahva mälus: nad võivad tervelt alles jääda ka siis, kui ümberringi on kõik vahetunud, ja esivanemate keel on juba teise vastu vahetatud. Kui me mõtleme kõige arhailisemate moldva ungari tekstide peale, siis võime imetleda, kui kaugest minevikust on pärit teatud keelelised struktuurid. Keele vanimate skulptuuride ja ehete fragmendid säravad tänapäeva moldva ungari keele rusude alt.” (János Péntek, Transilvaania ungari sotsiolingvistika ja murdeajaloo professor. Tsitaat kõnest, mille ta pidas vaatmiku ungarikeelse versiooni avamisel 15. novembril 2013 Seekeli Rahva Muuseumis, tõlge P.P.)

Algupärane vaatmik on koostatud ungari teadusliku ballaadiduurimise alguse kahe tähtsa juubeli auks: 200 aastat tagasi ilmusid esimesed filoloogiliselt teadlikult kirja pandud moldva ungari ballaadid, ja 150 aastat tagasi ilmus *Vadrózsák*, esimene mahukas seekeli folklooriantoloogia ja murdesõnaraamat. Vaatmiku talvekonveretsile valminud ingliskeelne versioon on ühtlasi sünnipäevatervitus mägede tagant *Mäetaguste* Mare Kõivale, rahvausundi silmapaistvale uurijale. Imeliste sõnade ja rahvatarkuse teadjale imeliste sõnade ajaloost.

AJAKAVA

Kolmapäev, 26. veebruar 2014

9.30 Väljasõit Tartust Eesti Kirjandusmuuseumi eest

11.00 Saabumine Uhtjärve ürgoru Nõiariiki

11.00–11.30 Registreerimine, majutamine, ennelõunakohv

11.30–11.45 Avamine

11.45–14.15 Uususundist rahvameditsiinini. Juhatab Mare Kalda

Mall Hiemäe: Linnuliigi sulestiku värvus usundilise kuvandi kujundajana / The plumage colour of bird species influencing religious perceptions

Anu Korb: Ida-Siberi Minussinski piirkonna eestlaste ravitsejad, haigusseletused ja ravivõtted. Traditsioonimuutused ja kogumiskontekst / Healers, disease explanations and cures among Estonians from Eastern Siberia, Minusinsk. Changes in tradition and the context of folklore collection

Aivar Jürgenson: Eesti kui pagulase rahvameditsiin / Estonia as a medicine of the refugees

Kärt Summatavet: Folkloor inspiratsiooniallikana – mõningaid mõtteid usundist ja kunsti loomeprotsessist / Folklore as inspiration: Some thoughts about religion and the process of artistic creation

Mare Kõiva: Making sacred places and convergence rituals

14.15–15.15 Lõuna

15.15–17.45 Communities and Coherence. Juhatab Ülo Valk
Irina Sedakova: Demons of transition and beginning

Arūnas Vaicekauskas: Communities of the native faith, folklore and coherence

Aldis Pūtelis: “...What I am – you will be!” The Livonian case

Liisa Granbom-Herranen: Proverbs in family, some thoughts about the collection “Proverbs in three generations”

Péter Pomozi ja Karácsony Fanni vaatmik: “Felnőtt vala egy édesz almafa” – Ungari rahvaballaadide vanima kihi arhailistest keelejoontest

17.45–18.15 Kohvipaus

18.15–19.15

Raamatuesitlused:

“Eesti mõistatused III:2: Paralleelide register” (koost. Rein Saukas ja Arvo Krikmann)

Artiklikogumik “Through the Ages”

19.30 Õhtusöök

20.30 Kontsertkava “Iga hetk on kaev”. Kristiina Ehin ja Silver Sepp

Neljapäev, 27. veebruar 2014

9.00–10.00 Hommikusöök

10.00–12.30 Paneel A: Narrated / oral history between society and tradition. Juhatab Pihla Siim (Nõiarügi peamaja seminariruum)

Māra Zirnīte & Ieva Garda-Rozenberga: Life stories in ethnic culture research: Livonian and Roma life stories in Latvia

Kristi Grünberg: From self-disclosure to self-concealment: A personal field work experience becomes public text

Anne Heimo: Digital roots: Doing family history on the Internet

Tiiu Jaago: Folklore, history and narrated (oral) history

10.00–12.30 Paneel B: Sündmus ja reaktsioon tänapäeva meedias / Event and reaction in contemporary media. Juhatab Eda Kalmre (Nõiarügi talumaja seminariruum)

Liisi Laineste: Maailmalõpuhumor: 21. detsember 2012 pildis ja reaktsioonides / End of the world humour: December 21, 2012, in visual reactions

Piret Voolaid: Olümpiavõitja kui müütilise rahvuskangelase konstrueerimine internetis: kvaasireligioosne vaatepunkt ühele dopingujuhtumile / Constructing the Olympic winner as a mythic national hero on the Internet: A quasi-religious viewpoint of a doping-case

Anneli Baran: Mida on ühist rahvastikuküsitlusel ja kujundlikul keelel – “pruudipõua” näitel / What do polls and figurative language have in common? “Pruudipõud” (‘shortage of brides’) as an example

Arvo Krikmann: Ütlused intraetnilisest kannibalismist kaasaegses internetis / Sayings about intra-ethnic cannibalism on contemporary Internet

12.30–13.30 Lõuna

13.30–15.30 Legends and Mythology. Juhatab Tiiu Jaago

Merili Metsvahi: Muistendid järve tekkest õe ja venna laulatamise hetkel / Legends about the genesis of a lake at the moment when a brother and sister get married

Aado Lintrop: Maa tekkimise püha jutt / The holy story of how the earth was born

Jaan Sudak: Dream interpreting as creating a bond between a person and the community

Aimar Ventsel: Traditsioon, minevik, tervislikud eluviisid ja identiteet: mineviku tulevikku suunamine Jakuutias / Tradition, history, healthy lifestyle and identity: Directing the past into the future in Yakutia

16.30 Väljasõit Uhtjärvelt Tartusse

SISUKORD

Eessõna	4
<i>Mall Hiemäe</i>	6
Linnuliigi sulestiku värvus usundilise kuvandi kujundajana	
<i>Anu Korb</i>	8
Ida-Siberi Minussinski piirkonna eestlaste ravitsejad, haigusseletused ja ravivõtted. Traditsioonimuutused ja kogumiskontekst	
<i>Aivar Jürgenson</i>	10
Eesti kui pagulase rahvameditsiin	
<i>Kärt Summatavet</i>	11
Folkloor inspiratsiooniallikana – mõningaid mõtteid usundist ja kunsti loomeprotsessist	
<i>Mare Kõiva</i>	12
Making sacred places and convergence rituals	
<i>Irina Sedakova</i>	14
Demons of transition and beginning	
<i>Arūnas Vaicekauskas</i>	16
Communities of the native faith, folklore and coherence	
<i>Aldis Pūtelis</i>	17
“...What I am – you will be!” The Livonian case	
<i>Liisa Granbom-Herranen</i>	19
Proverbs in family, some thoughts about the collection “Proverbs in three generations”	
<i>Māra Zirnīte & Ieva Garda-Rozenberga</i>	21
Life stories in ethnic culture research: Livonian and Roma life stories in Latvia	
<i>Kristi Grünberg</i>	22
From self-disclosure to self-concealment: A personal field work experience becomes public text	
<i>Anne Heimo</i>	23
Digital roots: Doing family history on the Internet	
<i>Tiiu Jaago</i>	24
Folklore, history and narrated (oral) history	

Liisi Laineste	26
Maailmalõpuhumor: 21. detsember 2012 pildis ja reaktsioonides	
Piret Voolaid	27
Olümpiavõitja kui müütilise rahvuskangelase konstrueerimine internetis: kvaasireligioosne vaatepunkt ühele dopingujuhtumile	
Anneli Baran	30
Mida on ühist rahvastikuküsitlusel ja kujundlikul keelel – “pruudipõua” näitel	
Arvo Krikmann	31
Ütlused intraetnilisest kannibalismist kaasaegses internetis	
Merili Metsvahi	34
Muistendid järve tekkest õe ja venna laulutamise hetkel	
Aado Lintrop	35
Maa tekkimise püha jutt	
Jaana Sudak	38
Dream interpreting as creating a bond between a person and the community	
Aimar Ventsel	40
Traditsioon, minevik, tervislikud eluviisid ja identiteet: mineviku tulevikku suunamine Jakuutias	
Guntis Pakalns	42
Storytelling Libraries in Latvia	
Ekaterina Anastasova	43
European holiness: Religious festivity and national/European identity	
Péter Pomozi & Karácsony Fanni	44
“Felnőtt vala egy édesz almafa” – Ungari rahvaballaadide vanima kihi arhailistest keelejoontest	